

vero ambages sursum deorsum vagantes, vix pervenitis eo, quo nos dudum perceramus. »
Cherodemus Stoicus tradit, et ex eo Pererius, prisca Egyptio sacerdotibus carne, vino, ovis et lacte semper abstinentisse: idque ut purius, intentius et acrius divinis rebus vacarent, ardoremque libidinis resinguerent: atque hi Egyptii fuerunt sapientes et astrologi.

Esseni vino et carne sibi interdicebant, totique orationi et studio sacrarum Litterarum vacabant, de quibus mira narant Josephus, Philo et Plinius: quinimo Porphyrius, in lib. *De Abstinentia ab esu animalium*, asserit plerosque ex eis divino afflatis spiritu vales existitisse.

Eubulus refert, apud Pansas tria fuisse Magorum genera, quorum primum (qui maxime sapientes et eloquentes existimabantur) præter farinam et cætera nihil esitabat.

Bardesanes Babylonius tradit Indorum gymnosophistas solis arborum pomis, oriza et farina vivere.

Enripides in Creta Jovis vates carne et coctis omnibus abstinent.

Socrates virtutis studiosus hortabatur, ut abstinentiam colerent, et delicias veluti Sirenes respicerent. Idem rogatus qua re ab aliis hominibus differret, ait: « Alii vivunt ut edant; ego vero edo ut vivam. » Ejusdem est hæc sententia apud Xenophontem, lib. *I De Dictis et factis Socratis*: « Videtur, » Antipho *I felicitatem delicias et divitiis metiri; ego autem nullis quidem rebus indigere, divinum: minimis vero, illorum esse dato, qui quam proximi superis sint: et divina quidem optima omnibus; qui vero diis appropinquant, proximos optimo existere. »*

Isuus Assyrius, teste Philostrato, interrogatus quamnam essent epule suavissimæ, respondit: « Ista curare desii. »

Xenocrates tria tantum præcepta in templo Eleusina mansisse dixit, scilicet, *primo*, venerandos esse deos; *secundo*, honorandos esse parentes; *tertio*, abstinendum esse a caribus. Huic similis est temarius Plutarchi, lib. *De Natione vitus*: *Tria*, ait, sunt saluberrima: *primo*, vesci citra saturitatem; *secundo*, non refugere laborem; *tertio*, nature semen conservare: puta sobrietatem, exercitium, et castitatem. Aureum hoc est tuenda sanitatis dogma.

Plinius ait, « vinum esse civitatem hominis; » et Seneca ait, « christiæ esse voluntariam insaniam. »

Epicurus, licet voluptatis patronus, asserit ad jucundum et suaviter vivendum, tantummodo vicium conferre plurimum; et in epistolis suis testatur se aqua tantum et pane vesci solitum.

Seneca, *epist. 409*, scribit se animalibus et esu carum abstinere, ob rationes et exemplum Sextii et Pythagore. Rationes Sextii erant, *prima*, « quod homini satis alimentorum sit citra sanguinem; et crudelitatis consuetudo fiat, ubi in voluptatem ad-

ducitur laceratio. » *Secunda*, « quod contrahenda sit materia luxurie. » *Tertia*, « quod valetudini contraria sint alimenta varia, et nostris aliena corporibus. » *Quarta*, « quod carnes sint alimenta leonum et vulturum. » *Quinta* Pythagore erat, quod censeret animas hominum in alia et alia corpora, etiam animalium, transmigrare. « Itaque hominibus paricidii metum fecit, cum possint in parentis animam inscii incurrere, et ferro morsive violare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur. » Unde Pythagoras de sue anime transmigratione ita censuit:

Æthalides fueram qui priore tempore primum;
Trojano bello postea Panthoides;
Moï Hermolimus; post Pyrrhus; denique magnus
Pythagoras, Semii gloria magus solii.

Pythagoram seculus Empedocles ita de se canit:

Quis namque fui cesepesque, puerque, puellaque,
Et volucris oculi, atque alii maris incola piscis.

De abstinentia Pythagore, Antisthenis, Diogenis, Apollonii Tyaneæ mira habent Laertius, Plutarchus et Philostratus. Plura vide apud S. Hieronymum, lib. *II Contra Iovinianum*, et Plutarchum in duobus orationibus de *Esu carum*.

DANIELI AUTEM (dedit Deus) INTELLIGENTIAM OMNIUM VISIONUM. — Hinc patet hanc sapientiam Danielis et sociorum ejus, potius supernaturalem quam naturalem fuisse; tum quia Deus dicitur illis eam indidisse quasi speciale premium temperantibus; tum quia eis indita fuit scientia in omni libro, id est omni scientia, ut hic dicitur; adeoque cap. *ii*, *30*, in Daniele dicitur fuisse sapientia major, quam in ullo mortalium, eamque triennali non tam studio, quam abstinentia, pietate et oratione adeptus est, ut colligitur ex vers. *5*; tum quia Danieli a Deo indita fuit prophetia et scientia interpretandi somnia: hæc autem supernaturalis est, neque est habitus permanens, sed illuminatio actu a Deo, certis temporibus quibus Daniel propheta, vel somnia explicabat, ei inmissa.

Nota: Hoc premium congruum est; decet enim, teste S. Gregorio, lib. *XXX Moral. xviii*, ut qui carnalia respiciunt, sapiant spiritualia, utque qui jejunant ventre, pascantur in mente. Vis ergo delectationes haurire mentales et celestes, despice terrenas et brutales, sentiesque illud S. Bernardi esse verissimum: « Gustato spiritu, despici omnis caro. » Sic vatem gentilem quasi omnium et pammantem celebrat gentilis propheta, sed superstitione:

Trojægenæ interpres divum, qui nomina Phœbi
Qui tripodas, Clarii lures, qui sidera stantis,
Et vulcerum linguas, et præcipis omnia pennæ.

ET SOMNIORUM. — a Deo inmissorum, de somniis et divinatione vide dicta *Genes. xi* et *xli*, et *Pererium hic*.

20. SUPER CUNCTOS ARIOLIS ET MAGOS. — Quinam hi fuerint dicam cap. *ii*, *2*.

21. FUIT AUTEM DANIEL USQUE AD ANNUM PRIMUM CYRI REGIS. — *q. d.* Fuit Daniel in magna apud omnes reges Babylonis gloria et auctoritate; vixit in aula regis, Nabuchodonosori ejusque posteris, ac Belshazzari, charus et familiaris; idque constanter et semper, donec Balsasar a Cyro et regno et vita spoliatus est. « Daniel, inquit S. Hieronymus, usque ad primum annum Cyri, qui Chaldeorum destruxit imperium, potens fuit in Chaldaea: postea vero a Dario in Medos translatus est. » Ita et Theodoretus. Perperam ergo Calvinus esse exponit: « fuit, » id est propheta, Daniel usque ad primum annum Cyri; nam et 3 anno Cyri propheta, ut patet cap. *x*, *4*.

Secundo, ut usque ad annum primum Cyri, aliud hic latens inquit: nimirum, prædixerat Isaias cap. *xlv*, *28*, et cap. *xlv*, *1*, Judæos per Cyrum et Babylone liberandos: significat ergo hic Daniel se tempus illud ab Isaiâ predictum vidisse, non quod plus non vixisset, sed quod eo usque vixerit, ut toto captivitatis tempore Judæos et antonimale juvaret, et valecinitis consolaretur. Ita Maldonatus (1).

(1) Dicitur Daniele vitam produxisse, patet inde quod infra cap. *x*, tertio Cyri anno ei visionem obtigisse legimus. Hic igitur annus hic somitur ut singulariter celeberris per solutionem Babylonicæ captivitatis. Alii ut eundem annum ac tertium Cyri, cap. *x*, *1*, accipiunt, eo scilicet sensu, quod Cyrus et Darius Medus junctis copiis una Babylone expugnavit, simulque regnarunt, donec tertio elabente anno, Cyrus, mortuo Dario, solus rex evasit.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Videt Nabuchodonosor in somnio statuum portendentem quatuor imperia mundi, quæ a lapide de monte abscisso, id est a Christo, contrita est. Somnium hoc solus enarrare potuit Daniel, vers. *19*. Unde a rege et Chaldeis honoratur, totique Babylonia præficiunt, vers. *46*.

1. In anno secundo regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium, et contreritus est spiritus ejus, et somnium ejus fugit ab eo. 2. Præcepit autem rex, ut convocarentur arioli, et magi, et malefici, et Chaldaei, ut indicarent regi somnia sua: qui cum venissent, steterunt coram rege. 3. Et dixit ad eos rex: Vidi somnium; et mente confusus ignoro quid viderim. 4. Responderuntque Chaldaei regi syriacæ: Rex in sempiternum vive: die somnium servis tuis, et interpretationem ejus indicabimus. 5. Et respondens rex, ait Chaldeis: Sermo recessit a me: nisi indicaveritis mihi somnium, et conjecturam ejus, peribitis vos, et domus vestra publicabuntur. 6. Si autem somnium, et conjecturam ejus narraveritis, præmia, et dona, et honorem multum accipietis a me: somnium igitur, et interpretationem ejus indicate mihi. 7. Responderunt secundo, atque dixerunt: Rex somnium dicat servis suis, et interpretationem illius indicabimus. 8. Respondit rex, et ait: Certe novi quod tempus redimitis, scientes quod recesserit a me sermo. 9. Si ergo somnium non indicaveritis mihi, una est de vobis sententia, quod interpretationem quoque fallacem, et deceptionem plenam compereritis, ut loquamini mihi donec tempus pertrauseat. Somnium itaque dicite mihi, ut sciam quod interpretationem quoque ejus veram loquamini. 10. Respondentes ergo Chaldaei coram rege, dixerunt: Non est homo super terram qui sermonem tuum, rex, possit implere: sed neque regum quisquam magnus et potens verbum hujusmodi sciscitavit ab omni ariolo, et mago, et Chaldaeo. 11. Sermo enim, quem tu queris, rex, gravis est: nec reperietur quisquam, qui indicet illum in conspectu regis: exceptis diis, quorum non est cum hominibus conversatio. 12. Quo audito, rex in furore et in ira magna præcepit, ut perirent omnes sapientes Babylonia. 13. Et egressa sententia, sapientes interficiebantur: quærebanturque Daniel et socii ejus, ut perirent. 14. Tunc Daniel requisivit de lege atque sententia ab Arioch principe militiæ regis, qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonia. 15. Et interrogavit eum, qui a rege potestatem acceperat, quam ob causam tam crudelis sententia a facie regis esset egressa. Cum ergo rem indicasset Arioch Danieli, 16. Daniel ingressus rogavit regem, ut tem-

pus daret sibi ad solutionem indicandam regi. 17. Et ingressus est domum suam, Ananiaque et Misael et Azaria sociis suis indicavit negotium: 18. ut quærent misericordiam a facie Dei cæli super sacramento isto, et non perirent Daniel et socii ejus cum cæteris sapientibus Babylonis. 19. Tunc Danieli mysterium per visionem nocte revelatum est: et benedixit Daniel Deum cæli; 20. et locutus ait: Sit nomen Domini benedictum a sæculo et usque in sæculum; quia sapientia et fortitudo ejus sunt. 21. Et ipse mutat tempora, et ætates: transfert regna, atque constituit: dat sapientiam sapientibus, et scientiam intelligentibus disciplinam: 22. Ipse revelat profunda, et abscondita, et novit in tenebris constituta: et lux cum eo est. 23. Tibi, Deus patrum nostrorum, confiteor, teque laudo: quia sapientiam et fortitudinem dedisti mihi: et nunc ostendisti mihi quæ rogavimus te, quia sermonem regis aperuisti nobis. 24. Post hæc Daniel ingressus ad Arioch, quem constituerat rex ut perderet sapientes Babylonis, sic ei locutus est: Sapientes Babylonis ne perdas: introduce me in conspectu regis, et solutionem regi narabo. 25. Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad regem, et dixit ei: Inveni hominem de filiis transmigrationis Juda, qui solutionem regi annuntiet. 26. Respondit rex, et dixit Danieli, cujus nomen erat Baltassar: Putasne vere potes mihi indicare somnium, quod vidi, et interpretationem ejus? 27. Et respondens Daniel coram rege, ait: Mysterium, quod rex interrogat, sapientes, magi, arioli, et aruspices nequeunt indicare regi. 28. Sed est Deus in cælo revelans mysteria, qui indicavit tibi, rex Nabuchodonosor, quæ ventura sunt in novissimis temporibus. Somnium tuum et visiones capitis tui in cubili tuo hujusmodi sunt: 29. Tu, rex, cogitare cœpisti in strato tuo, quid esset futurum post hæc: et qui revelat mysteria, ostendit tibi quæ ventura sunt. 30. Mihi quoque non in sapientia, quæ est in me plus quam in cunctis viventibus, sacramentum hoc revelatum est: sed ut interpretatio regi manifesta fieret, et cogitationes mentis tuæ scires. 31. Tu, rex, videbas, et ecce quasi statua una grandis: statua illa magna, et statura sublimis stabat contra te, et intuitus ejus erat terribilis. 32. Hujus statuæ caput ex auro optimo erat, pectus autem et brachia de argento; porro venter et femora ex ære; 33. tibiæ autem ferreæ, pedum quædam pars erat ferrea, quædam autem fictilis. 34. Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus: et percussit statuam in pedibus ejus ferreis et fictilibus, et comminuit eos. 35. Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum, et aurum, et redacta quasi in favillam æstivæ aræ, quæ raptæ sunt vento; nullusque locus inventus est eis: lapis autem, qui percusserat statuam, factus est mons magnus, et implevit universam terram; 36. hoc est somnium: Interpretationem quoque ejus dicemus coram te, rex. 37. Tu rex regum es: et Deus cæli regnum, et fortitudinem, et imperium, et gloriam dedit tibi: 38. et omnia in quibus habitant filii hominum, et bestiæ agri: volucres quoque cæli dedit in manu tua, et sub ditione tua universa constituit: tu es ergo caput aureum. 39. Et post te consurget regnum aliud minus te argenteum: et regnum tertium aliud æreum, quod imperabit universæ terræ. 40. Et regnum quartum erit velut ferrum, quomodo ferrum comminuit et domat omnia, sic comminuet et conteret omnia hæc. 41. Porro quia vidisti pedem, et digitorum partem teste figuli, et partem ferream: regnum divisum erit, quod tamen de plantario ferri oriatur, secundum quod vidisti ferrum mixtum teste ex luto. 42. Et digitos pedum ex parte ferreos, et ex parte fictiles: ex parte regnum erit solidum, et ex parte contritum. 43. Quod autem vidisti ferrum mixtum teste ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhaerebunt sibi, sicuti ferrum misceri non potest teste. 44. In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, et regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem, et consumet universa regna hæc, et ipsum stabit in æternum. 45. Secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, et comminuit testam, et ferrum, et æs, et argentum, et aurum, Deus magnus ostendit regi quæ ventura sunt postea, et verum

est somnium, et fidelis interpretatio ejus. 46. Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam et hostias, et incensum præcepit ut sacrificarent ei. 47. Loquens ergo rex, ait Danieli: Vere Deus vester, Deus deorum est, et Dominus regum, et revelans mysteria: quoniam tu potuisti aperire hoc sacramentum. 48. Tunc rex Danielem in sublime ex tulit, et munera multa et magna dedit ei: et constituit eum principem super omnes provincias Babylonis, et præfectum magistratum super cunctos sapientes Babylonis. 49. Daniel autem postulavit a rege: et constituit super opera provincia Babylonis, Sidrach, Misach, et Abdenago: ipse autem Daniel erat in foribus regis.

1. ANNO SECUNDO. — Dices, cap. 1, vers. 4, 4 et 5, dicitur quod anno tertio Joakim, qui fuit primus Nabuchodonosoris, Daniel fuerit puer, indeque tribus annis, scilicet usque ad 4 annum Nabuchodonosoris, fuerit eruditus in litteris Chaldeorum; quomodo ergo hic dicitur, quod Daniel anno 2 Nabuchodonosoris prophetarit, eique somnium explicarit? Respondeo hunc annum 2 Nabuchodonosoris non esse 2 regni ejus, sed monarchiæ, qui regni ejus fuit 37; transmigrationis vero Joachin fuit 29. Danielis autem fuit 57. Nam Daniel anno 1 Nabuchodonosoris, quo ductus est in Babylonem, erat 20 annorum, uti dixi in *Proemio*. Somnium ergo hoc regis, uti et illud cap. iv, interpretatus est Daniel anno ætatis suæ 57, qui fuit ante Christum annus 573.

Nota: Nabuchodonosor anno regni sui, non 27, ut vult Pererius, sed 35, qui fuit transmigrationis Joachin 27, vastavit Ægyptum, aliasque vicinas gentes, tumque factus est monarcha. Id ita esse patet: nam eo ipso anno prophetavit Ezechiel, cap. xxix, 17, et cap. xxx, 3, quod a Chaldeis mox vastanda esset Ægyptus: hic ergo annus 2 Nabuchodonosoris est secundus a vastata Ægypto, uti disertè assertit Josephus, lib. X *Antiq.* xi, ac consequenter est secundus a monarchia ejus. Ita S. Hieronymus, Pererius, Maldonatus et alii.

Nota: Hæc est chronologia gestorum Nabuchodonosoris: Nabuchodonosor anno primo regni sui venit Hierosolimam, indeque captum et vincum Joakim, cum Daniele et aliis duxit Babylonem: sed mox Joakim promittentem tributum et subjectionem, in regnum remisit.

Anno 8 regni, regem Joakim rebellantem cepit et occidit, eique substituit filium Joachin quem post tres menses amovit, timens ne Joachin patrem Joakim imitaretur, ejusque necem ulcisceretur, pro eoque regem creavit Sedeciam.

Anno 13 regni sui, Jerusalem evertit, templum succendit omnesque Judeos abduxit.

Anno 23, vastavit Coelesyriam, Ammonitas et Moabitas. Ita Josephus.

Anno eodem, cepit obsidere Tyrum, eamque obsedit per 13 annos, quibus exactis, eam expugnavit anno regni sui 35, uti ostendi Ezech. xxix, 17.

Anno eodem 33, expugnavit Ægyptum, et factus est monarcha.

Anno regni 37, qui fuit secundus monarchiæ ejus, vidit somnia hæc cap. et somnium arbo-

ris succisæ cap. iv, portendens suam e regno ejectionem, et transformationem in bestiam.

Anno regni 38, regno ejectus est, et mutatus in bestiam, atque per septem annos ut bestia inter bestias vixit.

Anno 43, sibi et regno est restitutus, ac paulo post mortuus.

Quoad nomen, nota: Nomen proluxum et terrificum Nabuchodonosor, ut et pleræque alia Chaldeorum, compositum est ex tribus, scilicet Nabo, qui fuit Deus Chaldeorum, Chad et Netzar. Sic Nabopolassar compositur ex Nabo, Phni et Assar. Rursus, nunc vocatur Nabuchodonosor, nunc Nabuchodretsar, nunc Nabuchodoltsar: quia Chaldei sæpe litteras quæ vocantur liquide, inter se commulant, ut pro Letsar, dicunt, Retzar et Netzar. Sic Nabonitum aliquando vocant Labonitum. Sic pro Belial Græci dicunt Beliar. Ita Scaliger, lib. *De Emend. temp.*

VIDETUR NABUCHODONOSOR SOMNIUM. — Somnium hoc fuisse divinum, et a Deo immisum ad res futuras regi representandas, patuit tum ex instinctu divino, qui hoc suggererat regi, eumque urgebat ad somnii hujus declarationem investigandam, tum ex assertione Danielis somnium hoc explicantis. Aptè imperia mundi per somnium hic regi representantur: quia quid sunt regna, omnesque res et spes mortalia, nisi somnia vigilantium? ait ex Platone Philo. Hinc et Theodoretus notat hæc statuam non in se, sed per imaginem (unde Septuaginta pro statua vertunt, *imago*) et phantasma regi esse ostensam, ut Deus doceret superbium regem, quanta sit humani supercilii vanitas, quamque variabiles sint res humanæ, et regnum regno succedat, cum Dei regnum sit constans et perenne. Imago, ait Theodoretus, figura rei est, non ipsa res: ostense ergo sunt Nabuchodonosori monarchiæ in somniis: quia nihil amplius sunt, quam phantasmata ludicra, nihili rei habentia, præter fictitiam pompam: unde et imago hæc speciem habet giganteam, et prorsus chimericam. Quocirca Philo, lib. *Quod Deus sit immutabilis*, hominem vocat « somniorum ludum: » talia sunt et regna, imo magis. Nam, ut ait S. Basilius, a veritate ad figuram magnus est delapsus: hic autem monarchiæ sub hæc hominis imagine decidunt et delabuntur ab homine ejusque vanitate: maiores ergo sunt quam ipse homo; sunt enim instar hominis non realis, sed phantastici, et in

Annus secundus regni Nabuchodonosoris fuit regni ejus 2.

Chronologia vitæ Nabuchodonosoris.

somnio representati gigantis, ejusque ex variis rerum figuris quasi centonibus, conflati et consulti, ut ait Tertullianus.

Denique sicut metalla visa in hac statua hominis, in terre visceribus a Deo vi solis efformantur: ita regna omnia terrena sunt, sed a Deo efformata, disposita et ordinata, ut ait Apostolus. Rom. xii. 1. Deus ergo quasi auriga frenat et regit reges et regna. Mystice in hoc somnio regis scripsit pium et eruditissimum tractatum De eruditione interioris hominis, Richardus Victorius.

2. UT CONVARENTUR ARIOLI, ET MAGI, ET MALEFICI, ET CHALDAEI. — Arias Monianus et alii varie haec distinguunt. Verum S. Hieronymus: « Arioli, inquit, dicuntur qui verbis rem peragunt, » aut ex characteribus (hoc enim innuit hebraeorum חֲרַטִּים charatumim, a radice חָרַר charat; unde graecum χαρακτωρ et χαρακτική) divinant, et, ut Septuaginta vertunt, sunt iurabardi, id est iurantiores. « Magi sunt, qui philosophantur, » radix enim מַגִּי maga, significat meditari et speculari. « Malefici sunt, qui sanguine utuntur et victimis, et saepe contingunt corpora mortuorum. » Malefici ergo ex extis et cadaveribus futura divinant, et manes animasque mortuorum invocant. Rursum, malefici hebraice vocantur כֹּסְפִים mecessaphim, i. e. praestigiosiores qui incantationibus et praestigiis suis oculos hominum perstringunt, ut eis videantur rem unam in aliam mutare, quales fuerunt magi Pharaonis in Exodo. Ita R. Abraham Maldonatus et alii. « Chaldaei erant astrologi et genethliaci, quos vulgus mathematicos vocat, qui ex inspectione siderum et diastinalis futura homini praedicebant. »

Quaeris: Cur cum his non fuit vocatus Daniel, cuius sapientia tum erat celeberrima? Respondeo: Quia Chaldaei sibi suisque sapientiam arrogabant, atque Danielis fame invidiebant, eique hanc gloriam somnium hoc regis interpretandi praeripere volebant. Ita Pererius et Pintus. Adde, rex jam pene oblitus erat Danielis: fluxerat enim jam 34 anni a primo Danielis ad regem adventa.

Alter respondet Maldonatus, scilicet regem existimasse Danielem quidem esse sapientissimum in omni sapientia humana, non autem in divinatione, et arte ariolandi, vel somnia exponendi: sciebat enim iudeus per Moesen vetitus fuisse magos, ariolos et dividentes per somnia, Levit. xix. 31, et Deuter. xviii. 10 et 11.

Nota haec omnia facta esse consilio Dei, ut hac ratione rex agnosceret suorum sapientium et demonum vanitatem, atque Danielis et Dei veritatem. Haec enim cum tandem agnovisset patet cap. iii. 96 et 100. Ita S. Augustinus, tract. xi in Iovannem, S. Hieronymus, Rupertus et alii.

SYRIACE, — id est chaldaice, quo ipsorum nativa lingua erat, quaeque olim dicta est Syriaea, ad distinctionem linguae Hebraeae. Erat tamen haec lingua diversa a moderna Syriaea, et a Syriaea illa qua conscriptum exstat Novum Testamentum, diversa, inquam, non tam verbis et vocibus, quam dia-

lecto, uti Graeca Aethica differt ab Aethica et Dorica.

Sed cur ait Daniel eos syriace esse locutos? Respondeo: Ne quis miretur si eorum verba recitaret syriace, uti ab eis prolata sunt, quod facit ab hoc versu et deinceps, usque ad initium cap. viii; quare nulla est hic paraphrasia Chaldaica, uti est in aliis Prophetis, eo quod ipse textus hic sit Chaldaicus.

4. REX, IN SEMPTERNUM VIVET (1). — Hinc videtur quod Chaldaei, id est gentiles, habuerint cognitionem immortalitatis animae et vitae aeternae. Gentilium haec de re testimonia fuse hic recensent Hecot Piatos.

5. SERMO NECESIT A ME. — Sermo, » id est res quam somniavi, q. d. Scio me somniasse ex generali quadam somnii umbra et specie, quod in me remansit, atque ex phantasia et metuis conturbatione; sed in particulari quomodo somniaverim oblitus sum, illudque a vobis mihi refricari et enarrari volo.

Exstat pulchrum aenigma somnii, estque hoc:

Sponte mea veniens varias ostendo figuras, Fingo metus varios, nullo discrimine veris. Sed me nemo videt, nisi qui sua lumina claudit.

6. NISI INDICAVERTIS, etc., PERIBITIS. — Chaldaice praestigiosiores qui incantationibus et praestigiis suis oculos hominum perstringunt, ut eis videantur rem unam in aliam mutare, quales fuerunt magi Pharaonis in Exodo. Ita R. Abraham Maldonatus et alii. « Chaldaei erant astrologi et genethliaci, quos vulgus mathematicos vocat, qui ex inspectione siderum et diastinalis futura homini praedicebant. »

7. QUOD INTERPRETATIONEM QUOQUE FALLACEM, etc., COMPOSUERITIS, — q. d. Nisi ipsum somnium meum enarraveritis, dicam ego etiam vos somnia

(1) Litteraliter, precamur tibi vitam longevam cum perpetua felicitate. Formula votiva, qua Orientales, imprimis Chaldaei et Persae, in compellendis regibus suis uti solebant, vide infra cap. iii. 9; v. 10; vi. 7, 22; Nehem. ii. 3; I Reg. i. 81.

(2) Ceterum, nihil mirandum est, ut rem maximi momenti istud somnium Nabuchodonosor habeat, ejusque interpretationem vehementissime optet, cum, veluti omnes veteres, e caelo somnia venire existimabat: « Supra in dicitur. (Ibid. A, 68.)

interpretationem (quam de more scio vos daturos, ut opinionem vestre sapientiae tueamini) comminisci et fingere, itaque vestris figmentis me fallere, donec tempus vel in somnio praefinitum, vel a vobis interpretatum (aut potius interpretandum: necdum enim somnium, utpote ignotum, interpretati erant; sed illud a rege sciscitantur, ut, cum audierint interpretaverunt) pertranseat, idque eo consilio, ut, si videatis vestra commenta, quae nunc mente fabricatis, ex eventu redargui, illa novo commento et fallaci interpretatione tueamini. Ita S. Hieronymus.

VER. 13. 43. SAPIENTES INTERFICEBANTUR. — Hinc colligitur aliquos interfectos fuisse. Hanc regis sententiam, utpote generalem, praefecti etiam ad Danielem et socios, utpote eruditos et sapientes, extenderunt, eosque ad necem quiesierunt, et scio forte rex de his non cogitavit.

VER. 18. 18. UT QUERERENT MISERICORDIAM A FACIE DEI COELI SUPER SACRAMENTO ISTO. — Sacramento vocat arcana somnii regis: idem vers. seq. vocat mysterium: misericordiam vocat somnii patefactionem, tum quia eam sibi non ex meritis, sed ex Dei gratia dari petebant; tum quia ex hac Dei gratia et misericordia ipsorum vita pendebat, q. d. Orabant Deum ut sibi patefaceret mysterium somnii, itaque ipsorum vita miseretur, eamque a certo mortis periculo, imo decreto liberaret.

VER. 19. 19. TUNC DANIEL MYSTERICUM PER VISIONEM NOCTE REVELATUM EST. — An visio haec Danieli vigilanti ad dormientem a Deo sit objecta incertum est. Maldonatus patet Danielem somniasse, quod rex vidisset talem statuum quem postea eum vidisse dicit, simulque quid singule ejus somnii partes significarent, quod nobis etiam somniantibus subinde accidit. Alii idem eum somniasse dicunt, sed postea in vigilia revelatum ei esse, haec omnia esse vera et certa, non somnia. Verum non necesse est dicere aliam visionem, vel certificationem Danieli vigilantem oblatam esse, qua certior fieret hoc somnium sibi immisum esse a Deo, esseque idem cum somnio regis. Propheta enim sive in somnis, sive in vigilia acciperet oracula a Deo, hoc ipso simul a Deo reddebantur certi haec esse oracula Dei, non visiones phantasticae, nec somnia. Significationem autem harum visionum, vel symbolica, aliquando simul, aliquando postea, praestant in vigilia accipiebant. Ita enim contigit Danieli, cap. vii. 16, et cap. viii. 15, et cap. x. 41, et Zachariae, cap. iv. 5, et cap. vi. 5.

Quaeris uter hic fuerit propheta, an rex somnium futurorum praesagium videns, an Daniel illud ex spiritu dei refricans et explicans? Respondeo, Danielem fuisse proprie dictum prophetam, eumque perfectum, non regem, nisi inchoate et materialiter. Audi S. Augustinum, lib. XII De Genesi ad litter. cap. ix: « Quibus, ait, signa per aliquos rerum corporalium similitudines demonstrabantur in spiritu, nisi accessisset mentis officium, ut etiam intelligerentur, nondum erant pro-

phete; magisque propheta erat qui interpretabatur quod alius vidisset, quam ipse qui vidisset: itaque magis Joseph propheta, qui intellexit quid significarent septem spicee et septem boves, Genes. xxxi, quam Pharaon qui eas vidit in somnis. Illius enim spiritus informatus est ut videret, huius enim illuminata est ut intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua, in isto propheta: quia in illo rerum imaginatio, in isto imaginatio interpretatio. Minus ergo propheta, qui rerum que significantur sola ipsa signa in spiritu, per rerum corporalium imagines videt; et magis propheta, qui solo earum intellectu praeditus est: sed et maxime propheta, qui utroque praecellit, ut et videat in spiritu corporalium rerum significativas similitudines, et eas vivaciter mentis intelligat, sicut Danielis excellentia tentata et probata, qui regi et somnium quod viderat dixit, et quod significaret aperuit: quippe et ipse imagines corporales in spiritu ejus expressit sunt, et earum intellectus revelatus in mente. » Sic et S. Gregorius lib. XI Moral. xii, qui tamen in eo discrepare videtur a S. Augustino, quoad in sola visione imaginum in mente, negat esse prophetiam, perfectam intelligit; cum S. Augustinus eandem vocet prophetiam, scilicet inchoatam, materialem et informem, quod non negat S. Gregorius: in re ergo consentit cum S. Augustino, licet in phrasi et modo loquendi dissentiat. Symbola ergo visa, sunt quoque materiae propheticae; forma est eorumdem interpretatio, et per ea futurorum praenotio et praedictio: in hac enim prophetica ratio et natura consistit.

20. QUIA SAPIENTIA (qua futura praevидet) ET FORTITUDO (qua tam suaviter quam fortiter eadem disponit, regit et mutat ad libitum) EUS (Dei) SUNT. — Unde explicans, subdit:

21. ET IPSE MUTAT TEMPORA ET ETATES: TRANSFERT REGNA ATQUE CONSTITUIT. — q. d. Deus singulari monarchia, regis et regibus suum tempus, vicissitudinem, terminum et translationem constituit, ut v. g. Assyriorum monarchiam toto annis stare, et deinde transferretur ad Babylonios: haec stare in Nabuchodonosore et Baltasare; inde transferretur ad Medos et Persas: haec ad Graecos: haec ad Romanos: haec ad Christum.

22. IPSE REVELAT PROFUNDA, ET ASCONDISITA. — TRIA GENERA TRUM, INQUIT PERERUS, SOLI DEO PER SE SUPERNATURALIA SUNT: PRIMO, « profunda, » id est supernaturalia, uti sunt mysteria Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiae. Secundo, « ascondita, » id est arcana cordium cogitationes et intentiones. Tertio, « in tenebris constituta, » id est futura contingentia: haec enim praesentium et locum adhaerent.

ET TUX CUM EO EST. — q. d. Deus est ipsa lux et sapientia increata et immensa, omnia cognoscens et illuminans, estque fons omnis lucis et cognitionis angelicae et humanae. Vide S. Ysidorum, De Divin. Nom. cap. iv et vii.

23. SAPIENTIAM ET FORTITUDINEM DEDISTI MIHI. —

OCTAVUM, fuit ejus continentia. « Temperare sibi, ait Platarchus, magis regum decebat quam hostes vincere: speciosissimas Darii filias et conjugem nec attingit, nec mulierem ante nuptias cognovit, excepta Barsene. » De aliis feminis pulchris joco dicebat: « Quam magni oculorum dolores sunt Persidae! » Ad emulationem vero formae illarum, ostentans se viatorem concupiscentia, sicut inanimatas signorum imagines transmittibat eas. Audiens quasdam a suis vitiatas, scripsit Parmenioni, ut eos tanquam belluas natas ad corruptelam hominum puniret et interficeret: « Ego enim, ait, non solum non vidi Darii uxorem, aut videre cogitavi; sed nec verba facientes de ejus decore sustinui audire. » Dicebat: « Cognito me mortalem esse ex somno et concubitu; quod ab eadem imbecillitate naturam incessat lassitudo et voluptas; » quodque concubitus videatur esse parva epilepsia, ut aiebat Democritus. Sane hoc in Alexandro præ aliis fuit admirandum.

NOVUM, fuit magnanimitas: fuit enim ipse « supra humanam potentiam magnitudine animi præditus, » inquit Justinus. Puer, tentatus a ministris, quia pernix erat pedibus, an Olympiis certare curriculo vellet? « Sane, ait, si habiturus sim adversarios reges. » Dolebat de Philippi patris victoris, quasi ipse illarum laudem sibi præperet. Bucephalum equum ferum et indomitum, qui sessorum non admittebat, insidens perdidit; tum ei pater: « Quære, ait, fili, par tibi regnum: siquidem non capit te Macedonia. » Gloriam regno et vite anteferebat. In summa sit oblatam sibi in galea aquam respuit: « Nam ego ait, si solus bibero, hi [milites monstrans] elanguescent. » Darii pacem petenti respicit: « Concedo ea lege, si secundus mihi, non par haberi velis. Proinde aut deditionem hac die, aut in crastinum aciem para: » Gaudebat se cum omnibus Darii copiis conligere, ventus longam belli moram, si is exercitum divisisset.

DECIMUM, fuit justitia, æquitas et liberalitas in suos. Inter judicium dum diceret accusator, manum admovebat alteri auri, dicens, « eam integram reo servari. » Moriens rogatus quem regni faceret heredem, respondit: « Dignissimum. Tanta magni illius animi fuit æquitas, ut, cum Herulem filium, cum Arideum fratrem, cum Roxanem uxorem prægnantem relinqueret, oblitus necessitudinum, dignissimum nuncuparet heredem: prorsus quasi nefas esset, viro forti alium quam virum fortem succedere, aut tanti regni opes aliis quam probatis relinqui, » ait Justinus. Intrus ad bellum suis prædia distribuit. Cui Perdiccas: « Tibi, ait, rex, quid reliquum fecisti? » Respondit ille: « Spes meas. » Tum Perdiccas: « Nos quoque qui tua aspiciamus sequimur, harum erimus consortes. » Uxor Darii capti cum Hephæstionem putans Alexandrum, quasi regem salutasset, et, cognito errore, erubesceret,

Alexander eam ammans: « Non errasti, ait, nam et hic Alexander est. » Es alienum militum creditoribus de suo dissolvit; erat id decem millia talenta dempsit 103. Parentum demortuorum stipendia filiis attribuit.

UNDICESIMUM, fuit in eo insignis in victis clementia, et in omnes, etiam magis, fides. Mazæus Darii præfectus olim, et pro eo pugnas contra Alexandrum, victo Dario, ampliori ab eo præfectura auctus: « Rex, ait, olim unus erat, Darius, nunc tu multos fecisti Alexandros. » Porum Indiæ regem victor et captum rogavit Alexander, « qua ratione tractari vellet? Regaliter, » ait Porus. Adjiciente Alexandro, nihil aliud vellet: Omnia, inquit, verbum regaliter complectitur. Igitur regnum ei sub satrapie nomine restituit, et novam insuper ei regionem adjevit. Taxilas pariter in India rex timens bellum ab Alexandro, cum hæc ad eum diceret: « Quid habilis inter nos opus est? si ego opibus abundantior sum, impertiar tibi libens: sin inferior, non recuso accipere abs te grato animo beneficium. » Delectatus hac oratione, eumque complexus Alexander: « An tu, ait, pugnam hæc comitate evades? Nequaquam; quippe contentam tecum, et deponabo beneficiis, ne me superes beneficiæ. » Quare muneribus acceptis, datisque pluribus, denique mille talenta argenti ei elargitus est. Porro Darii matrem, uxorem, filias adeo benigne et magnifice habuit, ut Darius mortens ei gratias egerit, sibi que de tali successore gratulatus sit. Unam ejus filiam ipse uxorem duxit, alteram Hephæstioni, intimo suo nupti dedit. Quocirca, Alexandro mortuo, omnes ejus mortem, æque ac parentis deplorarunt, ipsaque Darii mater inedia se interemit, de quo plura cap. viii, 8.

DODECIMUM, fuit ejus eruditio, et in literatos amor ac favor. Præter alios Aristotelem quinquentium habuit magistrum, ad quem postea scribens: « Ego, ait, optinarum rerum scientia mallem me, quam potentia præcellere. » Aristotelem coluit non secus quam parentem, « quod hujus beneficio viveret, illius honeste viveret. » Xenocrati misit quinquaginta talenta. Iliadem Homerî semper cum pugione repositam habebat sub pulvino; adeoque inter gazam Darii inveniens sermionem pretiosissimum, illam in eo repositit. Diogenem veneratus est, de eoque dixit: « Ego nisi Alexander essem, Diogenes esse vellem. » Insuper coluit Anaxarchum, Dandanum, Calanum philosophos. Ex quibus Calanus hoc imperii sui speculum ei ob oculos posuit. Conjecit in medium corium siccum et retorrimum, cuius oram calcavit. Id uno loco pressum, cæteris extulit se, fidem, circulus undique, et pedibus premens in qualibet parte, evitro ostendit, donec medium pedibus occupavit: tum enim omnes partes quæverunt. Eo simbolo significavit, media regni maxime premissa, neque pro-

cut ab illis vagandum esse Alexandro. Illustris vero fuit ejus disertatio cum Gymnosophistis decem, quos quasi hostes bello ceperal. Proposuit hæcæ quæstiones obscuras, necem denuntians ei qui male respondisset: unum natu maximum dedit judicem. Primum interrogavit, « vivosne plures faceret an mortuos? Vivos, ait, neque enim jam esse eos qui mortui sunt; » secundum interrogavit: « Terra an pelagus grandiores gigneret belluas? Terra, ait, quippe cuius portio est pelagus; » tertium: « Quod animal callidissimum esset? Quod hactenus, ait, homo non cognovit; » quartum: « Cur Sabam ad rebellionem contra me concitasti? Ut honeste, ait, viveret, aut male periret; » quintum: « An diem, an noctem putaret fuisse priorem? Hiem, ait, uno die. » Rege mirante, adjevit implicatarum questionum necesse esse ut implicite essent responsiones. Sextum: « Qua ratione quis maxime se charum elicit? Si potentissimus, ait, ille, nec formidabilis sit; » septimum: « Quomodo ex mortali quis evadat Deus? Si quid fecerit, ait, quod denegatum sit homini; » octavum: « An vita, an mors esset valentior? Vita, ait, que tam multa tolerat mala; » nonum: « Quousque hominem vivere deceat? Quousque, ait, censeat satius esse vivere quam mori. » Ita tandem versus ad judicem, qui diximus erat, pronuntiare eum jussit sententiam. Qui cum aliam alio signis dixisset respondisse: Ergo tu, inquit, prius moriere qui ita decernis. Minime vero rex, ait ille, nisi tu mentiaris, qui primum dixisti te interfecturum illum, qui pessime respondisset: hos ergo muneribus honoratos dimisit. Ita Plutarchus.

Hic adde externa, nam primo, fuit in eo ingens nominis terror, indeque ingens omnium erga eum reverentia, admiratio et subjectio, quæ omnes gentes, etiam remotissimas, compulsi, ut ad eum legatos mitterent pacis causa. Secundo, barbarorum mores corripuit, eosque humanos et civiles effecit. Tertio, Alexandriam, atque alias civitates, usque ad septuaginta condidit. Quarto, formavit et post se reliquit duces prestantissimos, quasi alumnos suos, scilicet Seleucum, Antigonum, Ptolemeum, Arideum, Cassandrum, etc., atque gestorum suorum scriptores habuit plurimos gravissimos et disertissimos.

Fuit ergo Alexander quasi miraculum et portentum nature, videturque Deus in eo ostendere voluisse quousque se porrigere possit natura: hæc enim in Alexandro quasi exseruit extremum potentie sue. Quod si hæc natura pari gratia fuisset decorata, et ab ea directæ, quid non fecisset? Verum non hos elegit Dominus, sed infirma mundi, ignobilia, et ea que non sunt, ut fortia et gloriosa confundat, ut non glorietur in conspectu ejus omnis caro. Nunc ergo sæpe virtus divini gratiæ in infirmitate nature nostre perficitur. Altius enim per Christum elevavit nos Deus, voluitque nos uti et niti viribus gratiæ ma-

giæ quam nature, ut ductum Spiritus sequamur, non sensus, non animi, non instinctus naturalis. Quocirca videmus in christianismo infirmos et teneras virgines ac pueros per gratiam Christi fuisse fortiores Alexandro, ac superasse non tantum reges et tyrannos, sed et equulos, gladios, ignes, leones, et quidquid in mundo erat vel specie amabile, vel acerbitate terribile.

Rursum voluit Deus Alexandrum fidelibus statuere in speculum, et cotam virtutis. Si enim Alexander solis natura viribus tanta prestitit, quanta nos viribus gratiæ, naturam longa superantibus, instructos facere oportet? Si gloriæ vanæ et caducæ cupido Alexandrum ad tam heroica facinora impulsi, quam ardua nos capessere et designare decet, quibus ecclésiis et immortalis regni brevium, atque eternum gloriæ pectus jugiter ob oculos proponitur? fuit hoc Alexandri axioma, teste Christo, lib. VII et VIII: « Nihil tam altera natura constituit, quo virtus non possit eniti. » Quocirca in Sogdiana regione rupem incessam, et a triginta armatorum millibus inessam obsidens, irrisus ab Arimazæ rupis præfecto, rogatusque: « An Alexander volare possit? Faciam, ait, proxima nocte ut credas Macedones volare. » Itaque trecentos juvenes fortissimos ingentibus promissis excitatos, per prærupta saxa et invia a tergo in rupis verticem clam concendere fecit; itaque rupem occupavit, et Arimazam cruci affixit. Quid jam arduum, quid difficile, quid impossibile censeat generosus Christi miles, cui hoc axioma a Christo proponitur: « Nihil tam alte natura constituit, quo gratia Christi non possit eniti? Confidite, nolite timere: ecce ego vobiscum sum, » etc., cum Alexandrum christianum, Paulum inquam, intuetur et audit: « Omnia possum in eo qui me confortat; et: « Quis nos separabit a charitate Christi? Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, nec creatura alia, » etc.

Quæres secundo: Cur regnum hoc vers. 33, comparatur ventri et femoribus? Respondeo primo: Quia, sicut venter subiacet pectori et brachiis, sic regnum Alexandri proximo successit regno Persarum. Secundo, sicut venter omnem cibum ad se trahit, sed omne statim per membra dispersit et disperit: ita Alexander plurima regna subegit, sed statim moriens eadem suis ducibus divisit. Tertio, notatur in ventre insignis Alexandri intemperantia et ebrietas, de qua Curtius, lib. V, que ei mortis fuit causa. Cum enim Alexander Protæ, bibacissimo Macedoni, poculum ingens (duos capiebat congios) propinans exhausisset, Protæ illud accept, ac vicissim idem Alexandro propinavit, qui rursus illud ebibit, sed perferre non potuit: in nam mox poculo e manibus lapsò in pulvinar reclinat, ac morbo correptus succubuit, decubuit, interit, sui hominida. Testis est Athenæus, lib. X, xi. Quarto, in femoribus significatur luxuria non tam Alexan-

dri, quam successorum eius Ptolemaeorum in regno Ægypti, qui solenne habebant sorores suas ducere in uxores. Alexander enim luxurians adeo non fuit, quia ebriosus: ebriosi enim sicut vino sopiunt sensus, ita et sopiunt habentque orexin ad venem: rursus, semen proficuum vino diluunt et dissipant.

Vers. 46. 40. Et regnum quartum erit velut ferrum. — Hoc est regnum, ait S. Hieronymus et alii passim, Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

tra Romanorum, armis et fortitudine ineluctum, quod vers. 33. assimilatur tibiis: quia ultimam fuit et firmissimum, atque duabus: quia imperium hoc apud plures fuit, scilicet primo, apud duos Con-

eodem ait vers. 42: « Ex parte regnum erit solidum, et ex parte contritum, » clare indicat se non aliud novum imperium, sed ejusdem imperii partes et usus significare. Facessant ergo Judei qui divisum Romanum imperium interpretantur in Romanos et Turcos: nec enim Turci sunt pars, sed hostes iurati imperii Romani. Dico ergo imperium Romanum prædici hic fore « divisum, » id est differentis viribus, item dissidens et discors, ut cum plebs in senatum, Sylla in Marium, Cæsar in Pompeium, Augustus in Antonium, et alii deinceps in alios insurrexerunt: multi etiam imperium invaserunt. Unde digiti pedum significant inequalitatem principum, cum plures sunt, dum alii majores, id est potentiores, opprimunt minores: hi deinde potentioribus legidion. Potissimum vero divisum fuit hoc regnum, ideoque eneratam, cum varie gentes ab ejus obedientia se subdicerent, sibi que proprios reges crearent, uti fecerunt Hispani, Poloni, Angli, Franci, etc. Porro hæc regna fuerunt et sunt inequalia, alia majora, alia minora, sicuti digiti pedum inequales sunt, alii majores, alii minores. Rursus ex duabus tibiis oriuntur decem digiti pedum, et in eis tota statua desinit: quia Romanum imperium in fine mundi dividitur in decem reges, quorum nullus erit rex Romanorum, sicut nullus digitus est tibia. Digitorum enim extremitas finem continet imperii deficientis et quasi exspirantis (1).

Hinc initio hoc regnum fuit ferreum et validum, deinde fictile et « contritum, » id est facile contritum, scilicet cum Romani bellis civilibus se attriverunt; et cum Gothi, Alani, Vandali illud impellerunt ita valide, ut sæpius Romani ab eis pacem flagitare, imo operam contra alios imperii hostes poscere coacti fuerint. Ita S. Hieronymus. Vide Paulum Orosium, lib. VII *Histor.* cap. XXII. Atque in fine mundi a decem regibus plane everteatur.

Nota: Hæc divisio orta est « ex plantario » ferri: Vatabili verit, ex firmitate, id est ex planta pedis statum, quæ ferrea erat. *Secundo* et

(1) Tres versus 41, 42, 43 referendi sunt ad divisionem posterius factam, imperii Romani in imperium Occidentale et imperium Orientale (duo pedes), et rursus ad divisionem hujusce duplicis imperii in tot partes quot sunt digiti, ubi decem pro rotundo numero sumitur. Istorum imperiorum basis est ferrea, eo quod ex imperio Romano oriunda sunt, juxta Romanum jus instituta, et proxime aliquid Romanum imperium sub variis formis semper subsistet. Testa ferro permixta est. Porro testa Germanici populos, et singularem horum politici status naturam præfiguratur, quorum inconstantia et mutabilitas nunquam aliud imperium Romanum quod toti orbi dominatur, emergere sinet. Præterea tales sunt Romanorum populorum cum Germanis permixtio et consociatio, ut nunquam ita ærestissime inter se conjungantur, ut alia universalis monarchia exurgat, fiet omnes Romano-Germanici principes inter se propinquitatis vel affinitatis vinculis vinciantur.

(D'Allodi.)

melius veritas, ex plantario, id est ex radice, pedis ferri, ita Græca: ῥίζη enim significat radicem: et Chaldaica: *ῥῥ* natsetet, plantationem significat. Unde Biblia Complutensis hic legit, de plantatione ferri. Melius Romana, de plantario ferri: sic enim plantaria, teste Servio, vocantur ipsæ plante, quæ et semina ortu, cum radicibus in terra propria transferuntur de uno loco in alium, q. d. Ex fortitudine et divitibus, quæ erant quasi ferrum, id est robur Romanorum, tanquam et radice pullulabunt eorum ambitio, indeque discordia, dum nec Cæsar Pompeium superiorem, nec Pompeius Cæsarem parem patietur, et ut Alexander legatis Darii pacem et regni divisionem offerentibus, respondit: Sicut mundus non fert duos soles, sic nec duos monarchas; aut Cæsar, aut nihil. Sic ergo Rome, ex aristocrata nata est tyrannis. Hoc est quod canit Petronius Arbiter in *Saty.*:

Orbem jam totum victor Romanus habebat,
Qua mare, qua terra, quis sidus currit ætranque.

Mox imperii vires lacerasse discordiam docet:

Namque omnis regia cœli
In partes diducta suis.
Infringente tubæ, ac scisso Discordia crine
Exiit ad superos Silygium caput,

jubens factionibus discindi Romam. Ac concludit:

Factum est in terra, quiquid Discordia jussit.

Quocirca Junoni, quæ regnorum presses habebatur, malum punicum dedicaverunt veteres, quod in ejus manu Mycenis spectabatur, cum altera sceptrum gestaret. Sicut enim in malograno, sub uno exteriori cortice multa interiora grana uniuntur: sic plurimos cives unitas politie continet, quos intus diversitas familiarum distinguit. Malograno ergo est symbolum unionis et concordie, quæ republicæ est basis et fulcrum, imo anima et vita. Hinc et pontifex Mosiacus in tunica ima gestabat tintinnabula mixta malograno, quæ unitatem Ecclesie significabant, teste Eucherio et S. Gregorio, in *Cant.* IV, quod scilicet multe gentes conspirant in eundem sonum, hoc est, in eandem fidei professionem, Deique laudem quasi tintinnabula; et in eandem animorum unionem ac charitatem, quam notat malograno in mira illa, et, ut S. Hieronymus ait, in *Aggæi* vi, quasi geometrica compositione granorum in diversis manuculis uno cortice comprehensorum. Ita Prado in *Ezech.* XIX, 10.

43. COMMISCEBUNTUR QUIDEM HUMANI SEMINE. — Notat Daniel evertendam, vel aristocraticam Romanorum, q. d. Romani ad sedandas discordias jungent potentium connubia, facientque eos affines et cognatos; sed hæc conjunctio et affinitas instabilis erit et infirma, uti est mixtio ferri cum testa; nam « summa potestas impatiens consortis

Mundus non fert duos soles, aut Cæsar, aut nihil. Sic ergo Rome, ex aristocrata nata est tyrannis. Hoc est quod canit Petronius Arbiter in Satyr.

erit. » Hujus rei veritas patuit in conubio Pompeii cum Julia Caesaris filia, et Marci Antonii cum Octavia sorore Octavii Augusti, atque aliis. Nam haec conubia ambrosiosos fœderare non poterunt, quin in caedes et bella erumperent. Sic et hodie videmus regum conubia late regnandi aviditatem, indeque orta litigia et bella non tollere: major enim et potentior est vis ambitionis quam cognationis. Aliqui sic explicant, q. d. Imperium Romanum multas gentes, alias fortiores, alias imbecilliores continebat (semina enim pro gentium et hominum varietate posuit); sed non cohererunt sibi, nec sociabantur, sicut nec testæ ferrum permisceri potest, ideoque totum tandem imperium dissolvitur. Verum hæc divisio provinciarum fuit etiam tunc, cum maxime floreret imperium Romanum: nec hæc fuit causa ruentis imperii, quod in eo ferre teste, id est fortiores gentes infirmioribus sociarentur. Prior ergo expositio verior est.

Hæc ergo est statua una, sed quadrifida, ob quatuor regna: unde Zachar. cap. vi, 4, eadem quadrigis disparibus comparat.

Vide hic rursus regnorum et regum vanitatem et inconstantiam: statua hæc bases, id est pedes habet testaceos: quid testa, quid luto vilis, mollius, fragilius? *Primum* Babylonis imperium cepit a Nabuchodonosore, finitum est in Balsasare, eversum a Cyro; stetit annos tantum 70.

Secunda Persarum monarchia cepit a Cyro; desit in Dario, eversa est ab Alexandro; stetit annos ducentos.

Tertia Græcorum cepit ab Alexandro, inde mox divisa fuit in regna Ægypti, Syriæ et Mædoniæ: stetit in Ægypto usque ad Augustum Cæsarem, qui Cleopatram cum Antonio ad spontaneam mortem adegit, regnumque Ægypti evertit; stetit, inquam, annos 288.

Quarta Romanorum, quæ cepit a Julio Cæsare et Augusto, adhuc durat; sed quam divisa et debilitata! Imperium tamen Romanorum et Romani senatus fuit longe antiquius, illudque labascere cepit sub Cæsare et Augusto ob discordias et bella intestina. Unde horum discordiæ et conubia recte comparantur hic pedibus statuæ mixtis ex ferro et testa. Pedes enim sunt extrema statuæ, in quibus insa finitur et desinit: ita hoc imperium interire et desinere cepit sub Augusto, ac per Christum tunc nascentem eversum, uti subdit Daniel.

Moraliter, spectrum hoc intuemini, o filii Adæ! ac discite, quia « omnis potentatus vita brevis. » Ubi nunc est Nabuchodonosor ille innotus? ubi Cyrus? ubi Darius? ubi Pompeius? ubi Augustus? vixit, valedixit, valete et plaudite. Ubi Cæsar? ubi Antiochus? ubi Alexander?

Uans Pellosa juveni non sufficit orbis,
Sarophages continet exit: mors sola fatetur
Quæstula sint hominum corporacula.

Alexandrum heri totus orbis capere non potuit, hodie urna sex pedum capitur: heri Alexander orbis, jam lumbricæ dominantur, imò depascuntur Alexandrum. An non « in imagine (instar umbræ et umbratilis imaginis) pertransit homo, et frustra conturbatur? Et nunc, reges, intelligite: erudimini qui judicatis terram: servite Domino in timore, et exsultate ei cum timore. » Alexander transit, mortuus est, et comestus a vermicibus et vos transibitis, moriemini, et a vermicibus comedemini. Alexander in inferno sepultus est: cavete ne et vos ibidem sepeliimini.

Ubi jam Babylon? ubi Ninive? ubi Hierosolyma? ubi Roma orbis domina, arx totius mundi, domus fortitudinis, imperii majestas, terror universi, triumphorum gloria? an non testacea fuit, fragilis, caduca? Vere noster Lipsius, lib. III de *Magnitudine Romæ*, cap. II: « O spes et res humana! quid estis? quo tuis? hæc fleclit. In potens et superba illa Roma, hæc urbs æterna audiebat, quæ victura cum sæculis, quæ deorum opus et cura, tota perit, condita in ruinis suis jacet, et laboramus eruere et astruere magnitudinem ejus fidem. »

Certe vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Quid est vita nostra? quid regnum? quid gloria? vapor est, somnium est, folium est. Homerus, lib. VI *Iliad.*, homines comparat cum arborum foliis, quæ modo virescunt, modo arescunt; nunc pulchritudine decorantur, nunc a vento rapiuntur. Euripides hujus sæculi felicitatem asseruit tantum durare per unum diem; Demetrius vero Phalereus per unum duntaxat temporis punctum. Quid ergo est rex? quid monarcha? homo est. Homo quid est? est umbra somnium, inquit Pindarus. Quid est homo? « est animal quo nullum est debilius et inconstantius, » inquit Menander: nullum enim animal est quod crebrius ac velocius modo surgat, modo cadat, quam homo. Quid est homo? « Est fortunæ lusus, inconstantie imago, temporis spoliū, corruptionis exemplum. » Quid est homo? « Est universa vanitas, » ait Psalter *Psal.* xxviii, 6; « Deum ergo time, et mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo. » Cælum cogita, æterna cogita.

44. IN DIEBUS AUTEM REGNORUM ILLORUM, — cum scilicet quatuor regna jam dicta suum tempus, sua spatia regnandi habuerint, eaque evoluta fuerint usque ad ultimum, hoc est, Romanis jam regnantibus.

SUSCITABIT DEUS COELI REGNUM, QUOD IN ÆTERNUM NON DISSIPABITUR. — *Quintum* hoc regnum est Christi, quod alia omnia regna evertit, non quoad temporale regimen, sed quoad idololatricam, aliæque vitia, omniaque sibi et sui fidei ac obedientie subiecit. Unde hoc regnum non temporale est, sed spirituale et æternum, quod inchoatur hic per fidem et gratiam, atque in cælo consummabitur per gloriam. Licet enim Christus, quæ homo, ob gratiam et dignitatem unicus hy-

Quid regnum?
Quid hoc homo?

Vers. 44

Quintum regnum Christi spirituale est et æternum

postatice cum Verbo, esset etiam temporalis rex orbis, imò rex regum et monarcha mundi; tamen ipse hoc regno et hæc potestate regali uti noluit, sed tantum regno et potestate sua spirituali. Unde hoc spirituale ejus regnum tantum intueatur Daniel, aliique Propheta.

Perperam ergo hoc loco abutuntur rabbini, ut probeant Messiam necdum venisse. Objiciunt enim: Hic lapis dicitur contrivisse aurum, argentum, æs et ferrum statuæ, id est imperia Chaldaeorum, Persarum, Græcorum et Romanorum; atqui imperium Romanorum videmus necdum esse contritum, sed adhuc stare; ergo lapis hic, id est Messias, qui illud conteret, necdum venit. Respondet primo Theodoretus hic, et Tertullianus lib. extremo *Contra Judæos*, Christum non nunc, sed in fine mundi, puta in die iudicii, destructurum omnia regna mundi, nimirum plane et perfecta. Verum amplius aliquid vult Daniel, scilicet id eum facturum in primo suo adventu, mox a sui orta.

Respondet ergo Messiam contrivisse hæc omnia imperia, non quoad temporale et terrenum dominium, quod parvi est momenti; sed quoad mysticum et spirituale, quo per gentilismum et idololatricam dominabantur tam mentibus, quam corporibus hominum, eosque demoni, inferno et penis æternis mancipabant; quæ tyrannis erat acerbissima, sub qua duram servitutem serviebant omnes gentes, gementes sub ejus jugo. Hanc tyrannidem evertit Christus, hominesque hoc coruto servitutis jugo liberavit, dum eos suæ fidei subiciens, in Dei gratiam, libertatem, et salutem caducum asseruit. Regnum ergo Christi non est caducum et terrenum, sed stabile et cælestis; regnum enim Christi est Ecclesia. Id ita esse patet, primo, quia lapis hic quem vidit Daniel, cum esset parvulus, non poterat tantam statuæ molem ex ære, ferro, auro et argento compactam prosternere physice et corporaliter: ergo mystice et spiritaliter, ac symbolice (est enim hæc visio tota symbolica) id accipiendum est, nimirum ut significet, quod Christus humilis et pauper sua humilitate, mundique contemptu dejecturus esset in mentibus fidelium per totum orbem, omnem ambitionem, pompam et fastum humanæ gloriæ et concupiscentiæ, quam ingens hæc statua, ostentatione, mole et pretio metallorum representabat.

Secundo, quia imperium Romanorum stabit ad finem mundi, scilicet usque ad Antichristum, qui illic destruet, ac mox ipse destruetur a Christo iudice, qui evertens omnia regna terrena, inducet regnum beatum et gloriosum in cælis, uti docet Daniel, cap. vii, 13. Ergo frustra Judæi expectant Messiam, qui Romanorum imperium destruat, ac pro eo regnum hic terrenum et longævum instar Salomonis inducat: stabit enim, ut ait Daniel, Romanorum regnum usque ad finem mundi. Ergo Messias suum regnum triumphans et gloriosum non habebit in hoc mundo, sed in cælo.

Quocirca ait Daniel hic: « In diebus regnorum illorum, » q. d. Stante adhuc regno temporali Romanorum, oriatur regnum spirituale Christi.

Tertio, spirituale regnum Messie, non terrenum et corporale, docet disertè Daniel cap. ix, ubi definitis temporibus Messie, nimirum eum venturum post 70 hebdomadas annorum, id est post 490 annos, ait de eo: « Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam (non ut reducat regnum Salomonicum et Judaicum, sed) ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et propheta, et ungatur Sanctus sanctorum. » Vides, o Judæi! regnum Christi non fore in exercitiis, pompis et triumphis, sed in abolitione prævaricationis et peccati, ut pro eo inducatur sanctitas et justitia, eaque in christianis toto orbe regnet. Insuper, Daniel et Propheta aiunt Christi regnum fore æternum: ergo intelligunt cælestis; nullum enim regnum in terris potest esse æternum. Hoc est quod Christus Pilato roganti an rex esset, respondit: « Regnum meum non est de hoc mundo. » Licet ergo pontifices jam habeant dominium temporale, id tamen non habent qua vicari Christi, sed ipsæ accessorium ex donatione Constantini, Caroli Magni, Machabii et aliorum piorum principum.

Quarto, quia Daniel et propheta docent Messiam in hac vita adeo non fore potentem et splendidum, ut plane significet eum fore pauperem, abjectum, passurum, morturum et crucifigendum, ut sua cruce et morte satisfaciat Deo pro peccatis nostris, eaque in suo corpore luat et expiet. Ait Daniel, cap. ix, 26: « Et post hebdomadas sexaginta duas occidebit Christus; » non erit ejus populus, qui eum negaturus est, » ut Judæi eum negarunt coram Pilato, dicentes: « Non habemus regem nisi Cæsarem. » Audi Isaiam, cap. lvi, 2: « Et ascendit sicut virgultum crum eum, et sicut radix de terra sitiens; non est species ei, neque decor, etc., vidimus eum despectum et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem infirmitatem. » Et vers. 7: « Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum. » Et vers. 5: « Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, atritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, et livore ejus sanati sumus. » Similia habet David *Psal.* lxxi: « Foderunt manus meas et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea, » etc. Et Jeremias cap. xi, 19: « Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, et non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. »

Quinto, quia regnum Christi non fore in carne, sed in spiritu rebusque spiritualibus docent omnes prophetae. Isaias, cap. xi, 2: « Requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus

Objecto Judæorum.

Respondet ergo Messiam contrivisse hæc omnia imperia, non quoad temporale et terrenum dominium, quod parvi est momenti; sed quoad mysticum et spirituale, quo per gentilismum et idololatricam dominabantur tam mentibus, quam corporibus hominum, eosque demoni, inferno et penis æternis mancipabant; quæ tyrannis erat acerbissima, sub qua duram servitutem serviebant omnes gentes, gementes sub ejus jugo. Hanc tyrannidem evertit Christus, hominesque hoc coruto servitutis jugo liberavit, dum eos suæ fidei subiciens, in Dei gratiam, libertatem, et salutem caducum asseruit. Regnum ergo Christi non est caducum et terrenum, sed stabile et cælestis; regnum enim Christi est Ecclesia. Id ita esse patet, primo, quia lapis hic quem vidit Daniel, cum esset parvulus, non poterat tantam statuæ molem ex ære, ferro, auro et argento compactam prosternere physice et corporaliter: ergo mystice et spiritaliter, ac symbolice (est enim hæc visio tota symbolica) id accipiendum est, nimirum ut significet, quod Christus humilis et pauper sua humilitate, mundique contemptu dejecturus esset in mentibus fidelium per totum orbem, omnem ambitionem, pompam et fastum humanæ gloriæ et concupiscentiæ, quam ingens hæc statua, ostentatione, mole et pretio metallorum representabat.

scientie et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini. Iudicabit in iustitia pauperes. » Et cap. XII, 1 : « Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus profert. Calamum quassatum non contereit, et linum fumigans non exstinguat. » Et vers. 6 : « Dedi te in foedus populi, in lucem Gentium, ut aperires oculos caecorum, » etc. Et cap. XIII, 6 : « Ecce dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra. » Et cap. LXI, 1 : « Spiritus Domini super me, eo quod inxerit dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut maderer contritis corde, etc., ut predicarem annum placabilem Domino, et diem ultionis Deo nostro, et ponerem iugentibus Sion, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu moreris, et vocabuntur in ea fortes iustitiae. » Talia passim habet Isaia. Et Jeremias cap. xxxi, 33 : « Hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, etc. Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, dicens : Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me; quia propitior iniquitatibus eorum, et peccati eorum non memorabor amplius. » Et cap. xxxiii, 45 : « In diebus illis germinare faciam David germen iustitiae (Christum), et faciet iudicium et iustitiam in terra : et hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. » Et Zacharias cap. ix, 9 : « Ecce rex tuus venit tibi iustus et salvator; ipse pauper, et ascendens super asinum, et super pullum filium asinae, » etc.

Quod ergo subinde prophetae dicunt, Christi regnum fore potens, et abundans auro, argento, vino, oleo, etc., id mystice accipiendum est. Gratias enim, et dona spiritualia Christi vocant metaphorice aurum, argentum, vinum et oleum; quia Iudei carnales haec tantum bona norant et adamabant; nec spiritualia, nisi per corporalia mystice representata, capiebant.

Denique ita docent S. Augustinus, tract. CXV in Joan. Tertullianus, Cyprianus et alii in libris quos contra Iudeos scripserunt, S. Bernardus, serm. 3 super Missus, et alii passim, ac interpretes orthodoxi omnes.

Porro haec eversio gentilismi, et hoc regnum spirituale Christi cepit mox a Christo per S. Petrum, Paulum, et alios Apostolos; unde et tunc Claudius imperator multa sacrificia, multaque decorum festa abrogavit, hoc titulo, quod magni sumptus, multaque dies cum damno publico in eis insumerentur : sed altiore Dei consilio dirigebatur ad abolendam sensim idololatram, et ad viam Christo, Christianique regno sternendam. Testis est Dio, lib. VI, et ex eo Baronius, tom. I *Annal.* Pautinum deinde crevit hoc regnum Christi, adeo ut sub Constantino totum imperium pervaserit, ipsumque imperium Romanum eoque gentilitium, cum suis imperatoribus factum sit christianum.

Nam, ut ait S. Gregorius, *epist.* 60 : « Constantinus piissimus imperator rempublicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Domino Jesu Christo se subdidit, et cum subjectis populis tota ad Deum mente convertit. » Quocirca imperatores a Pontifice confirmantur, consecrantur et coronantur. Et S. Hieronymus *ad Lactan* : « Desponsit, inquit, pharetras Armenius, Hunni dispossit psalterium, Scythias trahunt ferventem colorem fidei. Getarum rutilus et flavus exercitus Ecclesiarum circumfert tentoria, » etc. Christus ergo nascens verus fuit Augustus, quam ipse Augustus Caesar : auxit enim suos augusta gratia, salute, omnique bono. Ita Venerabilis Beda in illud *Luce* cap. 1 : « Exiit edictum a Caesare Augusto, » ubi docet Augustum, quasi egentem et angustum, ab hominibus exegisse censum et tributum; Christum vero quasi divitem et angustum illud ei dedisse, eumque ad multo magis fideles suos ditasse. Quocirca Christo nato Augustus noluisset vocari imperii dominus, imo, ut multi tradunt, Christum sibi in visione ostensum in Capitolio adoravit : inde enim locus dicitur *Ara caeli*, qui etiamnum hoc nomine a multis colitur et visitur, insigni templo, quod Religiosi S. Francisci obtinent, illustris. Ita ex Suida, Cedreno et Nicephoro Baronius in *Prolegom. Annal.*

45. DE MONTE ABSCESSUS EST LAPIS SINE MANIBUS. — Nota : Lapis hic « abscessus est de monte, » id est de demone, aiebat Vigilantius, cui humana natura per peccata et vicia adhaeserat; sed hanc ejus blasphemiam refutat S. Hieronymus, *epist.* 75. « De monte » ergo, id est de populo et Ecclesia Judaica, quae inter gentes quasi mons eminebat, ait S. Augustinus, tract. IX in Joann. Vel potius « de monte, » id est de B. Virgine, quae quasi mons habuit omnium virtutum et gratiarum sublimitatem. Ita idem Augustinus in concione ad *de. V. catechum.*, et S. Hieronymus, Theodoretus, Lyranus et alii.

Nota secundo : Lapis hic « abscessus est sine manibus; » tum quia Christus, quia Deus, a Patre genitus est sine manibus creationis, ait S. Ambrosius, *serm.* 70. Tum potius, quia Christus, quia homo, a Spiritu Sancto formatur est in utero B. Virginis sine opera virili. Unde S. Hieronymus, *epist. ad Eustochium de custodia virginum*, cap. XIII, notat hic, uti et *Cant.* vi, manus sumi pro operibus nuptiali. Sic et Ireneus, lib. III, cap. xxviii, Justinus, *Dialogo contra Tryphon*, Epiphanius, *Serm. de Laudibus virginis*, S. Augustinus, tract. IX in Joannem, Theodoretus, Rupertus et passim alii hic. Porro Theodoretus, solenter notat ortum supra

Abscissus fuit de monte, id est de Virgine.

Sine manibus, id est sine opera virili.

COMMENTARIA IN DANIELEM PROPHETAM, CAP. II. 33

naturam solere lapidis excisionem nominari : petra enim ex se naturaliter aliquid producere aut generare nequit. Hinc *Isaia* LI, 1, dicitur : « Attende ad petram unde excisus es, et ad cavernam laei de qua praecisus es, » quod explicat, dum subdit : « Attende ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quae peperit vos. » Isaac enim et Hebraei ex sterili Sara prognati sunt supra naturam, perinde ac si de petra praecisus essent. Ita S. Hieronymus ibidem. Itaque in conceptu et nativitate lapis Christus sponte sua, nullisque interventibus manibus in mundum descendit, eodem modo in uterum Virginis illapsus, et ex eodem elapsus, ait Ptoeleus Cyzicenus, homil. *De Christi nativitate*. Simile dat ex Dioscoride, lib. V, cap. cxiv, et S. Epiphano, lib. *De 12 gemmis*, Nicolaus Causinus, *Parallel. Hystor.* lib. XI, cap. LIII : « Sicut, ait, sapphiris visceribus inmassat lapis sane pretiosus, et ipso qui genuit pretiosior, lucidus et splendens carbunculus : ita ex virginum gemma Maria natus est ille lapis angularis excisus de monte sine manibus, matre nobilior, et matris totius nobilitatis auctor. »

O Virgo insignis, mater pia, nobile semen, Quam Deus implevit totius orbis opet In te habitans mundi lumen statione corusca, Floruit interius per tua membra Deus. Nonne vivax fulgor penetrans, et ad ima profundi, Orbem alii, astra regit, tartara luce replet.

Porro Gentiles haec ad decorum suorum superstitiones transulisse, docet S. Justinus, *Contra Tryphon*. « Jam, inquit, quando Mithragryps eum Mithram autem saxo progenitum, et speluncam vocant locum ubi discipulos initiavit, nonne hic licet agnosceret saxum illud, quod Daniel dicit excisum sine manibus? nimirum his quoque oracula effingere conantibus. »

COMMUNUIT TESTAM, ET FERRUM, ET ARGENTUM, ET AURUM. — Lapis hic fuit conjectus in statuum, eamque comminuit et confregit, uti lapide solet statua deici et confringi. Hoc symbolice significabat, quod regnum Christi spirituale everteret omnia regna mundi, omnesque gentes subderet Christo et Ecclesiae.

Nota : Christi regnum alia omnia regna superat aeterno prerogativis, scilicet primo, duratione : quia aeterni jam 1600 annos, et stabit in aeternum.

Secundo, amplitudine : quia omnes mundi plagas, etiam Indos et Sinas, sibi subiecit, aut subiecit; hinc dicitur vers. 35 : « Lapis factus est mons magnus, » id est Ecclesia magna; haec enim est mons domus Dei, *Isaia* II, 4.

Tertio, vi et efficacia, qua non solum corporibus in resurrectione, sed etiam animis mentibusque hominum intime dominatur, atque ex obduratis, superbis, obscenis, rebellibus, facit molles, humiles, castos, obsequentes.

Quarto, fructu : quia eos qui se illi subiciunt liberat a demone, peccatis et inferno, facitque eos filios Dei, et haeredes caeli.

Quinto, modo quo partum et acquisitum est : quia scilicet non armis, sed paupertate, humilitate, cruce, demandis cupiditatibus, patientia, martyris, contemptu honorum, opum et voluptatum, atque amore rerum caelestium, Christus monarcha, ejusque Apostoli et sequaces illud constituerunt et propagarunt.

Sexto, excellentia sanctissimarum legum, quae omnem castimoniam, innocentiam, sanctitatem et perfectionem praescribunt.

Septimo, fine : quia sibi subditos facit et creat reges in caelo.

Octavo, quia regem habet ipsum Christum Deum ac Dominum omnium. Ita Pererius.

46. TUNC REX NABUCHODONOSOR CECIDIT IN FACIEM SUAM. — Agnovit enim ex somnio Daniele non fingere, sed vere opteque illud interpretari. Cum enim Daniel somnium quod ipse oblitus erat et relictivus, mox ipse ejus recordatus esset, sibi quae dicitur : Vere hoc somniavi, vere hoc fuit somnium meum. Unde ex eo prudenter collegit : Si Daniel tangit ipsum somnium, tanget et ejus significationem; neutrum enim naturaliter, sed sola Dei revelatione scripi potest. Deus ergo qui revelavit Danieli meum somnium, eidem quoque revelavit somnii interpretationem. Ad hoc enim somnium ipsum ei revelavit, ut scilicet per hoc futura quae significat, cognoscerem : alioqui enim frustra somnium ipsum revelasset.

DANIELEM ADORAVIT — adoratio, id est veneratione quae viris magnis et sanctis exhibetur, qua Abraham adoravit filios Hebraeos, *Genes.* xxiii, 7. Ita Vasquez et alii. Secundo et verius, adoravit proprie : hoc enim significat Chaldaeum כנר *segid*; unde כנר *bet sigdeta*, vocatur domus orationis, id est templum in quo adoratur Deus. Id mox clarius patebit.

ET HOSTIAS, ET INCENSUM PRECEPIT UT SACRIFICARENT EI. — Nota : Sacrificium Sanctis, imo Christi humanitati offerre non licet, sed soli Deo : sacrificium enim est proestatio numinis, et divinitatis ejus, cui offertur. Ita S. Augustinus, lib. X *Contra Faustum*, cap. xxi.

Queres, quomodo ergo Nabuchodonosor jussit Danieli offerri sacrificium? Respondet primo S. Hieronymus regem hoc sacrificio non tam Daniele, quam in Daniele Deum venerari et colere voluisse; unde ait : « Vere Deus vester Deus dicitur est. » S. Alexander adoravit Iaddo pontificem, id est Deum cuius pontifex erat Iaddo. Secundo, idem Hieronymus respondet regem hujus prophetae magnitudine perturbatum et attonitum, id ex stupore inconsiderate jussisse.

Tertio, Gabriel Vasquez, lib. I *De Ador.* disp. 6, cap. iii, cui favet Cardinalis Bellarminus, respondet pro hostias hebraice esse כנר *mincha*, id est oblationes (ut vertunt Syrus et Arabicus) et munera, scilicet odorum et suffumum. Hec enim etiam Sanctis, imo imaginibus, offerri possunt, ut definit Synodus VII, *act.* vii. Unde et Septima

ginta pro *mincha* vertunt *מנח*, id est *munera*, ut vertit Græcus Schollastes, puta thus, ut explicat Theodoretus, *מינח*, id est, et *suaves odores*. Non ergo victimas carneas, sed thus et suffitus jussit rex adoleri Danieli, uti eadem Sanctis, imo regibus adolerent. Verum hæc nunquam a principibus usurpata videntur, nisi cum insanientes adversus numen divinos honores affectaverunt, uti recte observavit noster Pineda, lib. *De Rebus Salomon*, cap. xiii, § 9.

Quarto, verius videtur regem proprie adorasse Danielem, et jussisse veras victimas sacrificari illi, tanquam Prophete divino, habenti in se numen et spiritum Dei. Sic enim Gentiles suos reges, et homines sapientia aut virtute excellentes, quasi deorum filios adorabant, et sacrificiis colebant.

Audi Lyeonius, *Actor*, xiv, 10, de Paulo et Barnaba loquens: « Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos, etc., sacerdos quoque Jovis taurus et coronas afferens, cum populis volebat sacrificare. » Quin et Plato præter unum Deum summum posuit alios minores deos pariter adorandos: et sic adorari voluit ipse Nabuchodonosor in statua quam erexit, cap. iii, 5. Sic ergo proprie rex adoravit Danielem, quasi hominem, imo deum aliquem, de celo lapsum: præsertim, quia ipsimet ejus sapientes ei dixerant, vers. 11, non esse hominem qui somnium hoc regi enarrare posset, « exceptis diis quorum non est cum hominibus conversatio. » Daniel autem illud regi enarravit; ergo ex eorum sententia, quasi unus e diis haberi et coli debebat. Hunc sensum exigere videtur primo, vox *hostia*, quæ victimas proprie dictas significat; secundo, vox *sacrificarent*, et Chaldaeus *לשכבה* *lenascha*, id est *liberent*; tertio, vox *אדורו*, nam Chaldaice est *segit*, ut dixi; quarto, vox Chaldaica *נחשון* *nichochin*, quæ non significat quoslibet odores et suffitus, sed sacros et religiosos, puta incensum et thymiamam. Ad verbum enim *nichochin* significat placamina, scilicet sacrificia et thurificationem quibus placatur Deus: radix enim Hebraica et Chaldaica *נחש* *noach*, in Cal significat quiescere, et in Hiphil, sedare, placare, propitiare.

Denique licet Hebraice *mincha*, subinde quodlibet donam aut munus significet, tamen quando jungitur cum incenso et sacrificio, ut hic fit, non *quæ* victimam significat. Nec aliud voluerunt Seg-

tuaginta; ipsi enim retinuerunt Hebreæ vocem *mincha*, sed molliendo pro *mincha* posuerunt *manna*. Sic enim gutturalem *chet* solent emollire, eamque in *e*, vel in *a* convertere, ut pro *pesach* vertunt *phase*, pro *Corach Core*, pro *Tharach Thare*, etc.; *manna* ergo est idem quod *mincha*, scilicet hostia et victima. Id ita esse patet ex *Baruch* i, 40, ubi dicitur: « Emitte holocaustata, et thus, et facite manna, et afferre pro peccato ad aram Domini Dei nostri. » Ubi certum est *manna* esse idem quod *mincha*, et significare hostiam proprie dictam, puta sacrificium.

Dices: Ergo idololatriam admisit hic rex, eique consensit Daniel: tacuit enim, et permisit eam sibi impendi. Objeit hoc olim Danieli Porphyrius, cui respondet hic S. Hieronymus. Porphyrium sequitur Calvinus, dum ait Danielem aulicis moribus fuisse corruptum. Ita Aristarchus ille philolædorus. Sed apage blasphemiam, qui ex Propheta sanctissimo et sapientissimo facis Luciferum, Dei æmulum, et divini honoris cupidum.

Dico ergo Danielem nullo modo consensisse, sed omni modo insituisse et impeditivisse executionem mandati regis, ut resisteret Paulus et Barnabas *Actor*, xiv. Etsi Scriptura idipsum, uti et alia multa, hic taceat: satis tamen illud inquit eo ipso, quo mandatum hoc executioni datum esse, et Chaldaeos reipsa sacrificasse Danieli, non commemorat; præsertim cum mox subdat Danielem a rege alio honore fuisse affectum, scilicet toti Babyloniæ fuisse præpositum. Ita Lyranus, Dionysius Carthusianus, Maldonatus et alii.

49. SUPER OPERA — super negotia, q. d. Præficit eos administrationi et regimini Babyloniæ. DANIEL ERAT IN FORIBUS REGIS. — Græce est, *Daniel erat in atrio regis*, id est Daniel erat in aula princeps regi proximus et intimus; ita ut nemo sine ejus auctoritate ad regem ingrederetur. Ita S. Hieronymus.

Aliiter Vatablus: Daniel, inquit, in porta regis sedit, ut redderet jus, id est fuit iudex. Judices enim olim sedebant in portis urbium quasi in loco publico et omnibus obvio. Sed prior sensus est verior. In Daniele ergo verum est illud Aristidis tom. III, *orat. 1 Platonia*: « Maxima quæque in paucissimos cadunt. » Et: « Maximum reipublice commodum in proventu virorum bonorum consistit. »

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nabuchodonosor erigit statuum, in eaque adorari vult: recusant id, vers. 8, tres pueri, Sidrach, Misach et Abdenago: unde, vers. 19, jubet rex eos mitti in fornacem ardentem: ibi, vers. 24, orant Deum. Deus, vers. 49, mittit anghem qui eos servat illosos: hinc, vers. 51, cantant Deo canticum, unde, vers. 61, rex celebrat hoc miraculum Dei, ejusque potentiam et in suos providentiam.

1. Nabuchodonosor rex fecit statuam auream, altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex, et statuit eam in campo Dura provincie Babyloniæ. 2. Itaque Nabuchodonosor rex misit ad congregandos satrapas, magistratus, et judices, duces, et tyrannos, et prefectos, omnesque principes regionum, ut convenirent ad dedicationem statuæ, quam exererat Nabuchodonosor rex. 3. Tunc congregati sunt satrapæ, magistratus, et judices, duces, et tyranni, et optimates, qui erant in potestatibus constituti, et universi principes regionum, ut convenirent ad dedicationem statuæ, quam exererat Nabuchodonosor rex: stabant autem in conspectu statuæ, quam posuerat Nabuchodonosor rex. 4. et præco clamabat valenter: Vobis dicitur populus, tribus, et linguis. 5. In hora, qua audieritis sonitum tubæ, et fistulæ, et citharæ, sambucæ, et psalterii, et symphonie, et universi generis musicorum, cadentes adorate statuam auream, quam constituit Nabuchodonosor rex. 6. Si quis autem non prostratus adoraverit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis. 7. Post hæc igitur statim ut audierint omnes populi sonitum tubæ, fistulæ, et citharæ, sambucæ, et psalterii, et symphonie, et omnis generis musicorum: cadentes omnes populi, tribus, et lingue adoraverunt statuam auream, quam constituerat Nabuchodonosor rex. 8. Statimque in ipso tempore accedentes viri Chaldaei accusaverunt Judæos: 9. dixeruntque Nabuchodonosor regi: Rex, in æternum vive: 10. tu, rex, posuisti decretum, ut omnis homo, qui audierit sonitum tubæ, fistulæ, et citharæ, sambucæ, et psalterii, et symphonie, et universi generis musicorum, prosternat se, et adoret statuam auream: 11. si quis autem non procidens adoraverit, mittatur in fornacem ignis ardentis. 12. Sunt ergo viri Judæi, quos constituisti super opera regionis Babyloniæ, Sidrach, Misach et Abdenago: viri isti contemperunt, rex, decretum tuum: deos tuos non colunt, et statuam auream, quam erexisti, non adorant. 13. Tunc Nabuchodonosor in furore et in ira præcepit ut adducerentur Sidrach, Misach et Abdenago: qui confestim adducti sunt in conspectu regis. 14. Pronuntiansque Nabuchodonosor rex, ait eis: Verene, Sidrach, Misach et Abdenago, deos meos non colitis, et statuam auream, quam constitui, non adoratis? 15. Nunc ergo si estis parati, quacumque hora audieritis sonitum tubæ, fistulæ, citharæ, sambucæ, et psalterii, et symphonie, omnisque generis musicorum, prosternite vos, et adorate statuam quam feci: quod si non adoraveritis, eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis: et quis est Deus, qui eripiet vos de manu mea? 16. Respondentes Sidrach, Misach et Abdenago, dixerunt regi Nabuchodonosor: Non oportet nos de hac re respondere tibi. 17. Ecce enim Deus noster, quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, o rex! liberare. 18. Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, et statuam auream, quam erexisti, non adoramus. 19. Tunc Nabuchodonosor repletus est furore: et aspectus faciei illius immutatus est super Sidrach, Misach et Abdenago, et præcepit ut succederetur fornax septuplum quam succendi consueverat. 20. Et viri fortissimis de exercitu suo jussit, ut ligatis pedibus Sidrach, Misach et Abdenago, mitterent eos in fornacem ignis ardentis. 21. Et confestim viri illi vincti cum bracciis suis, et tibiis, et